

YAŞAYAN FARŞÇA VE ARAPÇADAKİ TÜRKÇE KELİMELER ÜZERİNDE NOTLAR

TUNCER GÜLENSOY

Türkler Anadolu'ya gelmeden önce de İranlıları tanımışlar, onlarla ticaret ve kültür sahasında alış veriş yapmışlardır. Fakat, Türklerin Anadolu'ya yerleşmelerinden ve Anadolu merkez olmak üzere doğu ve batı ile temasa geçmelerinden sonra, İranlılarla daha sıkı münasebetleri olmuş, böylece Türkler ile İranlıların birbirlerinin dil ve edebiyatlarının yanında, medeniyetleri ve sosyal hayatları üzerinde de tesirleri görülmüştür.

İran, çok uzun zaman olmasa da Türk aslından gelen hükümdarlar tarafından yönetilmiş, bu arada, Türkler bazı bölgelerde büyük çoğunluğu teşkil ederek, aslî unsur olarak bulunmuşlardır.

İran'ın Orta-Asya'dan başlayıp Avrupa'nın, Afrika'nın ve Orta Doğu'nun bazı bölgelerinde son bulan tarihî göç yolu üzerinde olması İran yurdu üzerinde çeşitli etnik unsurların yerleşmelerine de sebep olmuştur. Bugün İran'da hemen nereye gitseniz lehçe farkı olmak şartıyla çok sayıda Türkçe karşılaşabilirsiniz.

İran Azerî Türkleri, Afşar'lar, Kacar'lar, Şahsevenler, Karapapah'lar, Hamse Türkleri (1. Eynallu = İnallu, 2. Boharlu = Baharlu, 3. Nefer), Kengerlu'lar, Horasanî ve Boçagçı'lar, Karayi'ler, Bayet ve Karaçorlu'lar, Türkmen'ler, Kaşkay'lar¹, Karagözlü'ler² gibi büyüklü küçüklü Türk topluluklarının İran dili üzerinde büyük ölçüde tesirleri olmuştur.

Farsçanın Türkçe üzerindeki tesirleri inkâr edilemez. Fakat, Türkçeye giren Farsça kelimelerin pek çoğu, bugün bir İranlı'nın anlayamaya-

1 Faruk Sümer, *İran'da yaşayan Türk oymakları : Kaşkaylar*, Türk Kültürü, yıl X, sayı 120, s. 1238-1241.

2 Faruk Sümer, *İran'da yaşayan Türk oymakları : Karagözlüler*, Türk Kültürü, XI, sayı 122, s. 102-103.

cağı şekilde türkçeleşmiş, Türkler, aldıkları ödünç kelimeleri kendi fonetik özellikleri içerisinde yoğurarak, öz malları haline getirmişlerdir. Farsçaya geçmiş olan Türkçe kelimeler ise, Türkçe özellikleri içerisinde ve çoğu zaman taşıdıkları manalarda kalmışlardır.

Türkçedeki Farsça kelimeler üzerinde P. Pelliot, V. Minorsky, W. Hinz, Bittner gibi şarkiyatçı bilim adamları zaman zaman durmuşlar; Fuad Köprülü'nün de işaret ettiği gibi³, Farsçadaki Türkçe kelimeler üzerinde ise pek az durulmuştur. 1885'te Leipzig'de yayınlanan "Das Türkenvolk in seinen ethnologischen und ethnographischen Beziehungen" adlı eserinde H. Vambéry, Farsçada bulunan 48 adet Türkçe kelimenin izahını yapmıştır. Köprülü ise, not 3'te gösterilen makalesinde 280 kelime tesbit etmiş, fakat kelimelerin Türkçede taşıdıkları manaları ile Farsçadaki manalarını ve türemelerini belirtmemiştir.

Son yıllarda G. Doerfer'in yayınladığı "Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen" (Wiesbaden 1963, 19 5) adlı ciltlik eserde Türkçenin Farsçaya ne kadar büyük tesirlerde bulunduğu belirtilmiştir.

Bu arada G. Zarinevad'ın "Azerbayjanskije slova v persidskom yazıka" (=Fars dilinde Azerî kelimeleri)⁴ adlı eseri ve N. Göyünç'ün "Türkçe'nin Farsça üzerindeki tesirleri"⁵ adlı yazısına da işaret etmek gerekir.

Farsçaya giren Türkçe kelimeler yanında, Arapçaya da çeşitli zamanlarda pek çok Türkçe kelime veya Türkçe yoluyla Farsça kelimeler girmiştir. A. Ateş, yayınlanan iki makalesinde⁶, Arapçadaki Türkçe kelimeler üzerinde durmuş ve Taberî'nin eserinde geçen 9 adet Türkçe kelime ile Bağdad'da, Mısır'da, Tunus'da v. b. Arap ülkelerinde yaşayan bazı Türkçe kelimelere işaret etmiştir.

Bu yazımızdaki esas, Farsçadaki Türkçe kelimeler olup, bu arada tesbit edebildiğimiz Arapçadaki Türkçe kelimeleri ikinci derecede verdik. Ayrıca, Türkçe kelimelerden yapılan Farsça bileşik isim ve fiillere de işaret ederek örneklerini gösterdik.

3 Fuad Köprülü, *Yeni Farside Türk unsurları*, TM, VII-VIII (1942), s. 1-16.

4 Sovietico-Turcica, Hazırlayan : G. Hazai, Budapest 1960, No. 937a.

5 Nejat Göyünç, *Türkçe'nin Farsça üzerine tesirleri*, Türk Kültürü, yıl V, sayı 51, s. 171-173.

6 a) Ahmed Ateş, *Arapça yazı dilinde Türkçe kelimeler*, Resid Rahmeti Arat için, TKAE yayını, Ankara 1966, s. 26-31.

b) Ahmed Ateş, *Arapça yazı dilinde Türkçe kelimeler II*, TKA II, sayı 1-2, 1965, Ankara 1969, s. 5-25.

Bu konuda Őunu da belirtmek isterim : Farşaya giren ve yaşayan Türkçe kelimelerin yanında, bir çok Türkçe ek de görölmektedir. Bu ekler Farşa ve Arapça'da, ya *Türkçe kök+ek* bir arada veya *Arapça kök+Türkçe ek*, *Farşa kök+Türkçe ek* olarak bulunmaktadır. Tesbit ettiğimiz ekler Őunlardır :

1) - ça, - çe :

Farşada :

- بغچه *boğçe* : bohça ~ بچه *boğçe*
 پارچه *pārçe* : kumaş, parça
 الوچه *ālūçe* : küçük ekři erik < *ālū* "erik" + *çe*
 ترچه *tōrōbçe* : küçük kırmızı turp < *tōrōb* + *çe*
 باغچه *bāğçe* : bahçe, küçük bağ < *bāğ* + *çe*
 طاقچه *ṭākçe* : raf < *ṭāk* "kemer, revak, tavan" + *çe*
 دنباله *dōnbālçe* : kuyruk kemiđi < *dōnbāl* "arka kuyruk, peř" + *çe*
 دولابه *dūlābçe* : küçük dolap < *dūlāb* "dolap, kiler, kuyu dolabı" + *çe*
 تاريخچه *tārīhçe* : kısa tarih < *tārīh* "1. tarih, 2. gün" + *çe*
 پيازچه *piyāzçe* : taze sođan < *piyāz* "sođan" + *çe*
 بيلچه *bilçe* : el küređi (ufak) < *bil* "kürek" + *çe*
 درچه *deriçe* : küçük kapı < *der* "kapı" + *çe*
 حوضچه *ḥavzçe* : küçük havuz < *ḥavz* "havuz" + *çe*
 دڭچه *dīgçe* : küçük kazan < *dīg* "kazan" + *çe*
 دفترچه *deftēreçe* : küçük defter, cep defteri
 زاغچه *zāğçe* : saksadığan kuşu < *zāğ* "karga" + *çe*
 صندوقچه *řandūkçe* : küçük sandık < *řandūk* "sandık, vezne, kasa" + *çe*
 ماهچه *māhçe* : sancağın başına konan madenî hilāl < *mah* "ay" + *çe*

Arapça :

- شجة *buğca* : bohça

2) -çı, -çi:

Farsçada :

- ایلیچی *ilçī* : elçi
 پستچی *poštçī* : postacı
 تلفنچی *telefōnçī* : telefoncu
 توپچی *tūpçī* : topçu
 چارچی *çārçī* : tellâl
 چپاولچی *çepāvōlçī* : çapulcu~ چپوچی *çepūçī*
 چرخچی *çerhçī* : arabacı
 درشکهچی *dorōškeçī* : faytoncu < *dorōške* "fayton" + *çi*
 دکانهچی *dokkānçī* : dükkâncı
 سورچی *sūrçī* : sürücü, arabacı
 شکارچی *şekārçī* : avcı < *şekār* "av" + *çi*
 قاچاقچی *kāçākçī* : kaçakçı
 قاچاقچی کردن *kāçākçī kerden* : kaçakçılık
 قاطرچی *kātərçī* : katırcı
 قایقچی *kāyēkçī* : kayıkçı
 کشیکی *keşikçī* : nöbetçi
 کاریچی *gārīçī* : arabacı < *gārī* "at arabası" + *çi*

Arapçada :

- آتشچی *ātaşçī* : ateşçi
 اجزاجی *aczācī* : eczacı
 آشی *aşşī* : aşçı
 اودجی *ūdācī* : odacı
 ایلیچی *ilcī* : elçi
 برشامچی *burşāmcī* : perçinci
 بروجی *burūcī* : borazancı
 بستانچی *bustāncī* : bostancı
 بلطجی *balṭācī* : baltacı, cellât
 بوياچی *būyācī* : boyacı, بویچی *būyacı*
 ترمبجی *turumbācī* : trompetçi
 تفکجی *tafanğācī* : tüfekçi, tüfek kullanan

- تمارجى *tamarcī*, تمارجى *tīmārcī*, تومرجى *tūmarcī* : (timar-
ci), hasta bakıcı
- تنكجى *tankacı* : tenekeci
- چازمچى *cazmacī* : (çizmeci), ayakkabıcı
- چفتجى *çiftçī* : çiftçi
- جوهرجى *cavharcī* : cevherci
- چقماقچى *çekmākçī* : çakmakçı
- خردجى *hurdacı* : hurdacı
- خمرجى *hammarcī* : meyhaneci
- خنجى *hancī* : hancı
- دكانجى *dukkāncī* : dükkancı
- دوجى *deveçī* : (Mısır'da) deveci
- دومجى ما *dūmāncī* : dümenci
- ساعتجى *sā'atcī* : (Bağdad ve Mısır'da) saatçi
- سفرجى *sufracī* : sofracı
- شيقجى *şubukçī* : çubukçu
- شفتجى *şiftçī* : çiftçi
- صوبجى *sūbacī* : sobacı
- طوبجى *tūbcī* : topçu
- عربجى *'arbacī* : arabacı
- غندقجى *gundaqçī* : (kundakçı), tüfek yapan, ateşli
silâh yapan
- قطرجى *kařarcī* : (demir yolunda) makasçı
- قمرجى *kařarcī* : kumarci
- قهوجى *kařvecī* : kahveci
- كلرجى *kilercī*, كراچى *kīrārcī* : kilerci
- كمانجى *kemāncī* : kemancı
- كهنجى *kühnaçī* : eskici, eski toplayan
- كومسيونجى *kūmisyonçī* : komisyoncu (tacir)
- مكوجى *maķvaçī* : demirci
- لغمجى *luğmīcī* : lâğımci, lâğım açan
- نشانجى *nişāncī*, نشنجى *nişāncī* : nişancı
- نوبتجى *nūbatçī* : nöbetçi
- وزنجى *vezneçī* : (Beyrut'ta) vezneci, kasacı

يازجی *yāzıcı* : yazıcı

ياسقچى *yaşakçı* : (yasakçı), kavas, sefârethane koruyucusu

3) -lık, -lik :

Farsçada :

باشلق *bāşloq* : başlık

Arapçada :

بشلك *bişlik* : beşlik (para)

ترلك *tarlık* : terlik <Farsça : *ter*

سلاملك *selâmlık*, سلاملاك *şalāmīlāk* : selâmlık, kabul salonu, oturma odası

شفتلك *şiftîlik*, چفتلك *çiftîlik* : çiftlik

طزلق *tuzluk* : tuzluk

قلبالق *qalabâlık* : kalabalık

بكلك *baklık* : bir beyin idaresinde olan idarî bölge, paşalık, vilâyet il.

كوزلك *kuzluk* : gözlük

4) -lı, -li :

Arapçada :

تاتلى *tatlı* : tatlı

توتولۇ *turlü turlü* : türlü türlü

شكرلى *şekerli* : şekerli (kahve)

مرقتلى *maraklı*, مرقتلى *marakatlı* : meraklı

ياغلى *yağlı* : yağlı

5) -la(k) :

Farsçada :

كشلاق *keşlāk* : kışla

يىلاق *yeğlāk* : yayla

6) -ğı, -gi :

Farsçada :

برقو *borqū* : burgu

Arapçada :

برغى *burgī* : burgu

7) - mış, - miş :

Arapçada :

ياميش *yāmīş* : (yemiş), kuru yemiş (ler)

8) - ma, - me :

Farsçada :

باسمه *bāsmē* : basma, çiçekli kumaş

چاتمه *çātme* : çatma, tüfek çatma

چکمه *çekme* : çizme

سرمه *sorme* : sürme

قیمه *keyme* : kıyma, kuşbaşı doğranmış et

یغمه *yegma* : yağma, çapul

Arapçada :

بصم *başama* : basmak, بصمة *başma* : basma, kumaş başılmış süs, çiçekli nakış

بغمة *buğma* : inci gerdanlık, بغم *buğam*

قاورمه *qāvırma* : (kavurma), bir çeşit kebab

9) - maç :

Farsçada :

ديلماج *dilmāc* : tercüman (eski)

10) - mağ :

Arapçada :

بشمق *başmağ* : (kadın ve fakihlerin giydiği) terlik

11) - ı :

Arapçada :

اونباشی *ūnbāşī*, انباشی *ūnbāşī* : onbaşı

12) - inci :

Arapçada :

برنجی *birinci* : birinci

13) - ı, - iş :

Farsçada :

گسترش *gostereş* : yaymak

BİBLİYOGRAFYA VE KAYNAKLAR

(Notlarda gösterilen kaynaklara ek olarak)

- Devellioğlu, E., *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara 1970.
- Olgun, İ.-C. Drağın, *فرهنگ ترکی - Türkçe-Farsça Sözlük* (İran bas-kısı).
- _____, *Farsça-Türkçe Sözlük*. Ankara 1966, Ankara Üniversitesi Basımevi, 384 s.
- Redhouse Sözlüğü* (Türkçe-İngilizce). 1968.
- Şükûn, Ziya, *Farsça-Türkçe Lûgat. Gencineî Güftar. Ferhângi Ziya I, II*. İstanbul.

Türkçe kelimeler

1. *açar* : Anahtar (Anahtar rumcadır. Türkçesi *açardır*) (Redh. 10 : آچار)

Fars. آچار *āçār* : anahtar, tornavida, v. b.

آچارپیچ کوشتی *āçār-pīç-guštī* : tornavida

آچار دوسر *āçār-e do-sēr* : somun anahtarı

آچار فرنسه *āçār-ferānse* : İngiliz anahtarı

2. *arkalık* : Bedenin üstünü örten bir çeşit elbise ki, yeleğin üstüne giyilir. (Redh. 73 : ارقالی، آرقالی)

Fars. ارقالی *ārḥāleḳ* (eski) : arkalık, bir çeşit ceket.

3. *ağa* : 1. Büyük, efendi. 2. Âmir, reis, bey. (Redh. 18 : آغا) ~*ağa*

Fars. آغا *āgā* : 1. hanımefendi. 2. hanım. آقا *āqā* : bay, beyefendi.

آقاجان *āqā-cān* : beyciğim

آقازاده *āqā-zāde* : asilzâde, (mec.) mahdumumuz.

آقامنش *āqā-meneş* : kibar, efendi yaratılışı.

Arapçada : آغا *āgā*, آغا *agā*, آغاوات *agavāt*.

4. *ağız* : 1. Yeni doğuran hayvanın ilk sütü, süt başı. 2. Bal ve yağın kaymağı, özü. (Redh. 22 : آغوز، آغیز، آغز)

Farsçada : آغوز-آغز *āgūz-āgēz* : ağız, hayvanın ilk sütü

5. *aş*. Yemek, taam. (Redh. 85 : آش).

Fars. آش *āş* : çorba

Arap. اشی *aşşī* : aşçı [*aş* “yemek, aş” + *şī* (<çı)]

6. *alaçık* : Çadır, çalı çırpıdan yapılmış kulübe. (Redh. 42 : الایق : آچوق، آلچوق، آلچوق).

Fars. آلاچیق *alāçīḳ* : çardak

7. *oturak* : 1. Oturma, dinlenme, dernek. 2. Oturacak yer, oturlan yer, merkez, makam. 2. Oturulacak yer, sıra, sofrası. 4. Konak. 5.

Bir şeyin yere degecek ciheti, kaide. 6. Kayıkta kürek çekilirken oturulan yer. 7. Aptes etmek için kullanılan kap, lazımlık. Seferde istirahat halinde olan, konaklayan. (Redh. 904 : (اوطوراق ، اوتوراق اتراق) .

Fars. اتراق *oṭorāk*, اوطوراق *oṭorāk*, اوتراق *oṭrāk* : uzun yolda kısa bir dinlenme, oturma, dinlenme yeri.

8. *ütü* : 1. Isınmış demirle kumaşlara verilen düzgünlük, bunun yapılması. 2. Kızgın demirle veya ateş üzerinde derinin ve paçanın tüylerini yakmak işi. 3. Kumaşları, elbise vesaireyi düzeltmeye veya tüylerini yakmaya mahsus demir âlet. (Redh. 1212 : اوتو ، اوتی) .

Fars. اوتو *utu* ~ اطو *oṭu*

Arap. اوتو *utu* (Bağdat'ta).

9. *ocak* : Ateş yakılan yer. 2. Dumanın çıkması için duvarda açılmış delik ve damdan yukarı çıkan baca. 3. Madencilerin maden erittikleri yer. 4. Kireç yakılan yer, kireç fırını. 5. Taş ve maden çıkarmak için açılan çukur veya kuyu. 6. yeraltı su yolu, lâğım ocağı. 7. Bahçenin bir cins sebze için ayrılmış ve çevresi yükseltilip çukur kalmış tarlası. 8. mec. Ateşi sönmeyen hanedan, büyük aile. 9. Askerlik sınıfı. (Redh. 896 : اوجق ، اوجاق)

Fars. اوجاق *ocāk*

Arap. اوجاق *uċāk* ~ اوجاق *uċāk*

10. *ördek* : Perdeayaklılardan bir su kuşu. (Redh. 910 : اوردك) .

Fars. اردك *ordek*

11. *ordu* : 1. Asker, bir devletin bütün kara kuvvetleri. 2. Kara kuvvetlerinin bölüdüğü en büyük birlik. (Redh. 901 : اوردو) ، (اردو) .

Fars. اردو *ordū* ~ اردوگاه *ordū-gāh*

Arap. اردی *urdi*

12. *ör-* (fiilinden Türkçede : اورگی ، اورگو) .

Fars. ارمک *ormek* : gri pamuklu kumaş

13. *otağ~otak* : Hükümdar ve vezirlere mahsus büyük çadır. (Redh. 903 : (اوتاق ، اوطاغ ، اوتاق).

Fars. اطاق *otāk* : oda

Arap. اوضه *ūda* ~ اوضه *ūza* : oda

اودجی *ūdaci* : odacı

14. *uğur* : 1. İyilik, saadet, bereket, hayır. 2. Yol. (Redh. 1196 : (اوغور).

Fars. اغور *ogör*.

15. *elek* : Eleyecek alet ki, ince tahtadan bir daire ile, yüzünü kaplayan az çok seyrek keten yahut ipekten veya kıldan bir tül- den ibarettir. (Redh. 335 : الك).

Fars. الك *elek*

16. *o <ol* (DLT.'de *ol*; Redh. 899 : اول).

Fars. او *ū* : o

17. *uc* 1. Bir şeyin sivri tepesi. 2. Kemer, taraf, yan. 3. Son, nihayet. Redh. 1194 : اوج).

Fars. اوج *oc* : en yüksek nokta, tepe

18. *il~el* : 1. Halk, adamlar. 2. Kavim, kabile, aşiret. 3. Bir kabile veya kavmin yeri. 4. Memleket, diyar. 5. Yabancı, bigâne, ağyâr. (Redh. 526 : ايل ، ال).

Fars. ايل *il* : il, aşiret

19. *elçi~ilçi* : Elçi, bir memleket veya devlet tarafından diğeri nezdin- de gönderilen vekil. (Redh. 528 : ايلچی).

Fars. ايلچی *içli*

Arap. ايلچی *ilci*

20. *ilhan* : Cengizliler'in İran dalının, Hulâgû hanedanının hükümdar- larına verilen unvan [*<il+han*]. (Redh. 528 : ايلخان).

Fars. ایلخان *ilhān*

21. *baba* : 1. Baba, ata, peder, vâlid. 2. Yaşlı ve muhterem adam ve bir çeşit ruhanî sıtacı olan. 3. Bektâşî şeyhi. 4. Baş, top. 5. İyi niyetli ve muhterem. 6. Erkek, anaç mukabili. (Redh. 115 : بابا).

Fars. بابا *bābā* : baba, dede, ihtiyar kişi

22. *batak* ~ *bataklik* : Batak yeri, batılan yer, çamurluk ve pek sulak yer. (Redh. 140 : باتاقلى ، بطق ، بطاق ، بتق ، بتاق ، باناق).

Fars. باتلاق *bātlāq* ~ بطلاق *bāṭlāq* : bataklik

23. *bacanak* ~ *bacenak* ~ *becanak* (< *bacı*'dan : *bacınak*) : Birbirine nisbetle iki kızkardeşin kocaları. (Redh. 116 : باجاناق ، بجانق ، بجاناق ، بجناق).

Farsça. باجناق *bācēnāq*

24. *bacı* : 1. Büyük hemşire, abla, kızkardeş. 2. Kıdemli ve yaşlı kadın, abla, kalfa. 3. Şeyh zevcesi. 4. Zevce, refika, eş (Redh. 116 : باجی).

Fars. باجی *bācī* : kadın hizmetçi

25. *bağa* : Kurbağa ve kaplumbağa çeşidinden hayvanların umumî ismidir : Kaplumbağa (kaklumbağa), kurbağa, taşbağa (tosbağa), otlubğa, yeşilbağa v. s. (Redh. 124 : باقا ، باقه ، شه).

Fars. باخه *bāḥe* : kaplumbağa

Arap. باغه *bāḡa* : bağa

26. *başlık* 1. Başı yağmurdan muhafazaya mahsus, yağmurluğa bağlı veya ayrı örtü, kukuleta. 2. Harpte başı ok ve kılıçtan muhafazaya mahsus siper, tulga, miğfer, hod. (Redh. 139 : باشلق).

Fars. باشلق *bāşloq*

Farsçada *baş* isminden yapılan isimler :

باشی *bāşī* : baş, (ek)

باشى حکيم *hekīm bāṣī* : baş hekim

باشى اوستا *ūstā bāṣī* baş usta

Arapçada *baş* ismi ile yapılan isimler :

باش *bāṣ* : baş, başta gelen

باشچاويش *bāṣcāvīṣ* : başçavuş

باشحکيم *bāṣḥakīm* : baştabib

باشريش *bāṣrayyīs* : baş reis, bir denizci rutbesi

باشکاتب *bāṣkātīb* : baş kâtib

باشمفتى *bāṣmuftī* : baş müftü

باشمفتش *bāṣmüfattiṣ* : baş müfettiş

باشمهندس *bāṣmühāndīs* : baş mühendis

اونباشى *ūnbāṣī* ~ انباشى *ūnbāṣī* : onbaşı

27. *basma* : Beyaz dokunup sonra renk ve çiçekleri basılmış pamuklu ince dokuma. (Redh. 134 : باصمة ، بصمة).

Fars. باصمة *bāṣma* ~ باسمه *bāṣme*

Arap. باصمة *bāṣma*, ç. بصمات *bāṣamāt* : basma, kumaşa basılmış süs, nakış, çiçek v. s.

بصمة الختم *bāṣma al-ḥatm* : mühür basma, mühür

بصمة الاصابع *bāṣma al-aṣābī* : parmak izi

بصم *bāṣama*, u. بصم *bāṣm* : basmak,

tabetmek; (işaret, alâmet) basmak.

28. *baykuş* : Kukumav kuşu, bûm. (Redh. 143 : باقوش ، بيقوش).

Türkçe : *bay* "DLT."de : zengin (I, 349; II, 158, 239) "+kuş" "kuş".

Fars. باقوش *bāyqūṣ*

Arapçada *bay* ismi ile yapılan isimler :

باى *bāy*, ç. بايات *bāyāt* (Tunus) : bay, Tunus beyi, bu aileye mahsup olan.

دارالباى *dār al-bāy* : bey evi, Tunus hükümeti.

29. *burgu* : Tıpa vesaire çıkarmaya mahsus, döndürülerek kullanılan alet. (Redh. 201 : بورغو ، بورغى ، بورغو).

Fars. رِقْو *borqū*

Arap. رَغِي *burğī*, ç. رَاغِي *barāğī*, (Halep'te : *burki*)

30. *tabak* : tabak, kap, sahan.

Fars. بِشَقَاب *boşqāb* < Türkçe : *boş+kap* "DLT.'de : kap, tulum, çuval, dağarcık".

بِشَقَابِي *boşqābī* : tabak şeklinde

31. *boğaz* : 1. Ağzın sonundaki dar yer ki yenilen şey yutulurken oradan geçip mideye gider. Gırtlığın yukarısı. 2. Bunun dış tarafı, boynun önü, gerdan. 3. Her şeyin dar ve boğuk yeri. 4. İki dağ arasındaki dar geçit. 5. İki kara arasındaki dar deniz. [DLT.'de : *bog(u)z*. II, 24, 130, 290, 306; III, 264~*bo-gaz*. I, 364; II. 244. (Redh. 188 : بوغز بوغاز).

Fars. بِنَاز *boğaz*

Arap. بُوغَاز *būğāz*, ç. بَاوَاغِيَز *bāvāğīz* : boğaz (denizleri birleştiren) بوغاز الدردنيل *būğāz ad-Dardānīl* : Çanakkale Boğazı.

32. *bohça* : Dört köşesi bir yere gelip bağlanmak suretiyle eşya sarmaya mahsus dört köşeli kumaş~*bohçaçı*~*bohçalamak* [DLT. de; *bog* II, 133, 141; III, 127]. (Redh. 189 : بوغچه , بوجچه , بوجچه *bohça* (بوجچه , بوجچه) .

Fars. بُوغچه *boğçe*

Arap. بُوغچه *būğçe*, ç. بُوغچه *būğaç*.

33. *bulgur*~*burgul* : kaynatılıp kurutulduktan sonra kırdırılıp pirinç yerine pilâv pişirmeye yarayan buğday. (Redh. 199 : بُلغور *bulgur*. بُلغور ; 201: بُوغول *burgul*).

Fars. بُلغور *belğūr*

34. *boza* : Darı hamurundan yapılan ekşimsi bir Türk içkisi, (Redh. 194: بوزا , بوزه).

Fars. بوزا *bōze*

Arap. بوزة *būza* : buzlu, gül-sulu ve şekerli şerbet; soğuk gül şerbeti; dondurma.

35. *bıldırıcın* : Sonbahara yakın avlanır, eti pek leziz bir kuş ki, çul-

luğa benzer. (Redh. 171: بلدرچین ، بلدرچین ، بلدرچین).

Fars. بلدرچین *beldərçîn*

36. *bayrak* : Uzun bir sapın ucuna bağlı ve devletin belirli alâmetlerini havi belirli renklerde kare veya dikdörtgen şeklinde bez [DLT.'de : *bayrak~batrak*] (Redh. 143; بیراق ، بیرق ، بیراق)

Fars. بیرق *beyreğ*

37. *bey~beg* : 1. Büyük, ileri gelen adam. 2. Baş, reis, aşiret beyi. 3. Hâkim, emîr, Vali, prens [DLT.'de : *beg* : bey, koca, evli erkek~*beglemek~beglenmek~beglig~begsik*] (Redh. 164 : بك).

Fars : بيك - بيگ *big-bek* : bey, bay

38. *karavul* (<*karağul*)~*karakol* (<T. **kara*-“bakmak”+*kol* “asker”) (<**kara* “siyah, kara”+*kol*=*kol askeri, siyah asker, yâni askerın gecelik kolu ve bölüğü*). 1. Asayışı muhafaza için gece gezen asker birliği. 2. Nöbetçi asker. 3. Ordunun muhafazası için münasip noktalarda bekletilen asker. 4. Belirli yerlerdeki polis merkezi (Redh. 603. قاراقول ، قاراقول).

قراول ، قراول ، قراول ، قراول

Fars. قراول *kerāvul* : bekçi

پیش قراول *pîş-kerāvul*, (askerî) ileri *karakol*<F. *pîş* “ileri, ön”+*kerāvul*

Arap. قراول *kerāvul*, قراول *kerāvul*, قراول *kerāvul* : polis *karakol*.

لوقر *karavul* (Kölemenlerde) : *karakol*.

کراکون *karākūn*, کراکون *karākūn* : (yollarda bulunan) *karakol*, polis *karakolu*.

39. *tepe* : 1. Tümsek yer, küçük dağ. 2. Zirve, bir şeyin en yukarısı. 3. İnsan ve hayvanın başının ucu, en üstü~*tepecik* : küçük *tepe~tepeli* : Başında kaba ve top tüy, hotoz, sorguç gibi bir süsü bulunan kuş [DLT.'de : *tüpü* : tepe, insanın başının üst tarafı, I, 309; II, 79; III, 216] (Redh. 1144 : تپه ، تپه).

Fars. تپه *teppe*

40. *turaç* : Bir sülün çeşidi. (Redh. 1187 : *توراج ، طوراج*).
Fars : *دراج dōrrāc*
41. *tokmak* : 1. Ağaçtan, vurmaya mahsus, kalın başlı ve saplı âlet, pek kalın tahta çekiç. 2. Kapı kanadına asılı, onu çekmeye ve kapıyı çalmaya yarar demir halka, yahut çekiç gibi şey. 3. Çamaşırı suyun içinde temizlemeye mahsus önü kalın ve yassı odun, tokaç. 4. Dibek içinde vurup ezmeye mahsus kalın deste. (Redh. 1180 : *توقاق ، توقق ، توقاق*).
Fars. *توخمāk toḫmāk*
42. *Türkmen* : Batı (Oğuz) Türklerine verilen isim.
Fars. *تُرکمن ~ تورکمان torkemān*
43. *döşek* : 1. Yatak. 2. Pamuklu yumuşak şiltenin altına serilen yünle dolu kaba şilte. <T. *tōş* (>*dōş*) “kaburga altı, göğsün başı” +*ek*. [DLT.'de : *tōšek*] (Redh. 312. *دوشک*).
Fars. *دوشک ~ دوشک ~ دوشک tošek ~ dōšek* : yatak, şilte.
توشکچه tošekçe : küçük şilte, minder
Arap. *دشک dōşag*
44. *tek* : 1. Bir tane. 2. çift mukabili. 3. Bir çift teşkil eden iki şeyin her biri. 4. Yalnız, تنها. 5. Eşsiz. [DLT.'de : *ték* : sadece, tek, bir şey dilemiyerek; gibi, benzetme edatı] (Redh, 1126 : *تک*).
Fars. *تک tēk* : tek, yalnız, biricik ~ *تکی tēkī* : tekli, teklik.
Arap. *تک tēk* : tek; teklik, metelik.
45. *düğme* : 1. Elbiseyi kavuşturmak için karşısındaki iliğe geçmeye mahsus, maden, kemik, sedef vesair maddelerden veya harç ve kumaştan yuvarlak, yassı veya üçgen tane. 2. Baş, top, ufak yuvarlak şey. 3. Ufak ur, yumru, çıban. [DLT.'de : *tüğme* : düğme I, 433 ~ *tügmek* : düğmek, düğümlemek, bağlamak I, 472; II, 202, 203 ~ *tügmelemek* : düğmelemek, iliklerini iliklemek III, 202, 203 v. b.] (Redh. 317 : *دوگمه ، تگمه*).
Fars, *دگمه ~ دگمه dōgme ~ dōkme* ~ *تگمه toğme*

46. *damga* < **taṃḡa* 1. Bir cismin üzerine bir nişan veya alâmet basmak üzere kuru, yahut mürekkep ve boya ile ve soğuk, yahut kızgın olarak kullanılan mühür gibi demir yahut pirinç veya tahta vesairenden âlet. 2. Böyle âlete vurulan nişan ve alâmeti. [DLT.'de : *taṃḡa* : damga, hakanın veya başkalarının damgası. I. 424] (Red. 271 : طمغه ، طمغا ، دمغه ، دمغا) .

Fars. *taṃḡā* (eski) : damga, damga pulu, mühür, nişan, vergi.

Arap. *taṃḡa* ~ *daṃḡa* ~ *vaṃḡa* : damgalı kâğıt, evrak.

47. *don* < T. **ton* : 1. Umumiyetle, elbise, 2. Belden aşağı giyilen ve bacakları örten elbise, şalvar, tuman, dizlik, [DLT.'de : *ton*] (Redh. 309 : دون ، دون) .

Fars. *tonbān* : don, şalvar

tonḡe : don

48. *top* : 1. Toplanıp yuvarlak olmuş şey. 2. katlanıp bağlanmış bir denk, deste ve bağ hâline gelmiş kumaş vesaire. 3. Büyük ateşli silâh. [DLT.'de. *top* : top. I, 318; III, 119 ~ *topık* : top, çevgenle vurulan top, topaç. I, 190, 318, 380; II, 22, 88, 113; III, 61, 74, 80, 96, 112, 119, 306] (Redh. 1181 : طوب ، توب) .

Fars. *tūp* : oyun topu, top

tūp-bāzī : top oyunu

tūpçī : topçu

tūp-hāne : topçu sınıfı, tophane.

Arap. *tūbcī* : topçu.

49. *dut* ~ *dud* : Dutgillerden, beyaz, siyah ve pembe çeşitleri bulunan tanınmış meyva. (Redh. 315 : دوت ، طوت) .

Fars. *tut*

tūt-ferengī : çilek

50. *tütün* : 1. Yanan bir şeyden çıkıp havaya karışarak yukarıya kalın siyahımsı gaz, duman. 2. Yakılıp dumanı içe çekilen yaprak. [DLT.'de : *tütün* "duman" I, 400; II, 72, 299; III, 16], (Redh. 1193 : دتون ، دتون ، دتون ، دتون) .

Fars. توتون *tūtūn*

Arap. تتن *tutun* : tütülen (içilen)

51. *siğil* : Deride ve daha ziyâde elde meydana gelen küçük ur. (Redh. 1017 : سبگل ، سبگل ، سبگل ، سبگل ، سبگل .)

Fars. زگیل *zeğil*

52. *çapar~çapan* : Ulak, tatar, (Redh. 240 : چاپان ، çapan : چپار ، چپار .)

Fars. چپار *çāpār* (id).

چاپاری *çāpārī* : ulak ile, çarçabuk

53. *çeri* < *çerik~çirik* : asker. Arapça : cünd, ceys; Farsça : leşker, sipâh. [DLT.'de; *çerig* "asker. asker dizisi, ordu" I, 123, 128, 323, 388, 442, 519; II, 97, 103, 209; III, 332]. (Redh. 248 : چری .)

Fars. چری *çerī* : yiğit, cesur, küstah

چریگ *çerīk* : çete, çeteci

54. *çarık* : Köylülerin giydiği ayakkabı ki, sepilenmiş sığır derisinden yapılır. (Redh. 241; چاریق ، چاریق ، چاریق .)

Fars. چارغ *çārōğ*

چارق *çārōğ*

چاروغ *çārōğ*

چاروق *çārōğ*

55. *çul* : 1. Kıldan yapılmış kaba dokuma çeşitleri. 2. Kıldan veya yünden hayvan örtüsü. (Redh. 262 : چول .)

Fars. چل *çol* : paçavra, at v. s. nin semer bezi, çul

Arap. چل *cül* : at örtüsü

56. *çatma* : 1. Çatmak işi. 2. geçici surette iştirilip tutturulmuş kereste v. b. (Redh. 224 : چاتمه .)

Fars. چادیر *çātme* : çatma, tüfek çatma.

57. *çadır* : Göçebelerin evi yerinde olup ordugâhlarda askerlerin, bekçi ve korucu gibi adamların da geçici ikametgâhıdır. kalın bezden yahut keçe veya deriden yapılır. (Redh. 235 : *çadır* چادر , çader چادر).

Fars. چادر *çāder*

چادرشب *çādor-şeb* : çarşaf

چادر نشین *çādor-neşin* : göçebe, çadırda yaşayan.

چادر نماز *çādor-nemāz* : namaz örtüsü

58. *çakşır* : 1. İnce kumaştan uzun bir çeşit şalvar. 2. Kuşların ayağındaki tüy. (Redh. 237 : *çakşır*~*çakşur*, چاقشور ، چاقشیر ، چاقشور). (چاقشور چاقشیر ، چاقشیر ، چاقشور).

Fars. چاقشور *çākşūr* ~ چاقشور *çākşūr* : şalvar (kadınlara).

59. *çakı* : Açılıp kapanan ve tırnak, kalem vesaire kesmeye mahsus olan küçük cep bıçağı. (Redh. 237; چاقی ، چاقی).

Fars. چاقو *çākū*

چاقوتیرکن *çākū-tīz-kon* : bileyici

چاقوکش *çākū-keş* : kavgacı

60. *çavdar* : Hububatın esmer ve uzun taneli bir cinsi. (Redh. 244 : چودار ، چودار ، چودار).

Fars. چودار *çāvdar*

Arap. چودار *çavīdār* ~ چودار *çavīdār*

61. *çavuş* : (Türkçe *çav* filinden). 1. Vaktiyle divanlarda hükümdarların hizmetinde bulunan yâver veya muhız gibi subaylara denilirdi. 2. Şimdi orduda onbaşidan yukarı ve astsubaydan aşağı bir derece. (Redh. 244 : چاوش ، چاوش).

Fars. چاوش *çāvūş* ~ چاوش *çāvūş* : öncü, ordunun veya kervanın önünde giden, ç. *çāvūşān*

62. *çapavul* : (<çap-a-gul) 1. Çapkı askeri, akıncı, ilgarıcı. (Redh. 240 : چاپاول ، چاپاول).

Fars. چاپاول *çepāvul* ~ چپو *çepow* : çapul, yağma.

چاپولچی *çepāvulçī* ~ چپوچی *çepowçī* : çapulcu

63. *çakmak* : Çakacak âlet, çakmak taşına vurup kıvılcım çıkararak kavı yakan çelik âlet, zend. [DLT.'de : *çakmak* "çakmak (yakacak aracı)" I, 469; II, 17, 104, 133, 149, 181; III, 26] (Redh. 237: چاقق ، چاقماق ، چاقماق ، چاقق).

Fars. چاقماق *çəhmāk*

64. *çek-* Fiilinden :

Fars. چکمه *çekme* : çizme

65. *çekiç* : Bir tarafı kakmaya mahsus tokmak ve diğer tarafı çivi çekmeye mahsus çakıcı âlet. (Redh. 245 : چکچ ، چکچ ، چکچ) (چکچ).

Fars. چکش *çekkoş*

66. *çift* : Masa veya cımbız gibi iki saplı âlet. (Redh. 254 : چيفت).

Fars. چفت *çeft*: mandal ~ چفت کردن mandallamak

Arap. چفت *çift* : (çift), cımbız, kısıkaç v. s.

67. *çiftlik* : Çift sürüp ekin yetiştirmeye mahsus yer. (Redh. 254 : چيفتلك ، چيفتلك).

Arap. چيفتلك *çiftik*, *çiftalak*; چيفتلك *çiftlik* : devlet arazisi.

68. *çiftçi* : Sapan sürerek toprağı işleyen adam. (Redh. 254 : چيفتچى) . [DLT.'de : *tarıçtı* II, 49, 51; III, 247~*tarıdaçı* II, 51].

Arap. چيفتچى *çiftçi*

69. *çilingir* : Kilit, anahtar ve bunlara benzer demirciliğın ince işlerini yapan sanatkâr. (Redh. 255 : چيلنگير ، چيلنگير چيلنگير) .

Fars. چيلنگير *çelenger* ~ چيلنگير *çilānger*

70. *çoban* : Ehlî hayvanları gezdirip otlatan adam~*çolpan* : çoban yıldızı ~ *çulpan*. (Redh. 258 : چوبان~چوبان) .

Fars. چوبان *çüpān* ~ شيبان *şubān*

71. *çolak* : 1. Bir kolu sakat veya eksik olan, çolak adam. 2. Sakat, bozulmuş, çarpılmış. (Redh. 259 : چولاق ، چولاق) .

Fars. چلاق *çolāk* : topal

72. *çomak* < *çokmak* : 1. Başu iri ve toparlak değnek. 2. iri ve ağır başlı sopadan ibâret harp âleti, topuz.

Fars. چماق *çomāk* : çomak, değnek, orta çağlarda kullanılan ağır topuz.

چماق دار *çomāk-dār*. çomak veya topuz taşıyan memur.

قلچماق *qolçomāk* : eli sopalı, zorba.

73. *hākan* : Türklerde büyük han, hanlar hanı, İmparator, büyük İmparator. *Kaan* ve *kağan* kelimelerinin Arap-Fars fonetiğine uydu-
rulmuş şeklidir. (Redh. 580 : *kağan* 2, قاغان ; 436 : *hakan* خاقان).

Fars. خاقان *hākān* : Hakan (Türk imparatorlarına verilen unvan. [Arap kaidesine göre “*havākīn*” şeklinde cemilendirilmiştir]).

Arap. خاقان *hākān*, ç. حاواقين *havākīn*

74. *han*, krş. *hakan*.

Fars. خان *han* : han, hükümdar

Arap. خان *han*, ç. خانات *hānāt*

75. *hanım* : (Türkçede *han* isminin müennesidir : bey, beyim gibi),
1. Kadınlara verilen şeref ve saygı tâbiridir. 2. Zevce, eş,
karı. (Redh. 447 : خانم)

Fars. خانم *hānūm*

Arap. خانم *hānūm*

76. *dadaş* : 1. Delikanlı, babayiğit. 2. Erkek kardeş. (Redh. 265 : داداش).

Fars. داداش *dādāş*

77. *turna* : Balıkçıl ve leyleğe benzer büyük bir kuş. (Redh. 1188 :

طورنا، طورنه، تورنا، درنا).

Fars. درنا *dornā*

78. *dilmaç* : Tercüman. (Redh. 299 : ديلماج، دلاج).

Fars. ديلماج *dilmāc* : (eski) Tercüman

79. *dolma* : 1. Dolmak işi. 2. İçi piring, üzüm ve fıstıkla veya kıyma
ile doldurulup pişirilen kesilmiş hayvan yahut kabak, yaprak

- gibi sebze yemeği. (Redh. 308 : طولہ ، دولہا).
- Fars. دله *dölme*
80. *saçma* : 1. Saçmak işi. 2. Av için tüfeğe doldurulan küçük kurşun taneleri ki, tüfek atıldığı zaman saçılıp birden birkaç kuş vurabilir. (Redh. 969 : صاچمه).
- Fars. ساچمه *sāçme*
- ساقمه‌ای *sāçme'ī* : saçmalı (mermi).
81. *sarık* : (sarmak'tan). Bazı başlıklara sarılan tülbent ve şal sargı. (Redh. 986 : صاروق ، صاریق).
- Fars. ساروغ *sārōğ* : bohça, büyük mendil
82. *sağrı* : 1. Hayvanın beliyle kuyruğu arasındaki dolgun ve yuvarlakça tarafı. 2. Hayvanın sağrı yerinden çıkan kalın deri. [DLT.'de : *sagrı* "deri, herşeyin derisi" I, 421, 422; III, 350~ *sagrılmak* "kaba deriyi sertleştirmek" III, 353]. (Redh. 973 : صاغری).
- Fars. ساغری *sāğeri*~ 1. sepilenmiş at veya eşek derisi. 2. sağrı.
83. *sağdıç* : 1. Düğünde güveyin sağında giden şahıs. 2. gelinin sağında giden kılavuz kadın, yenge. [DLT.'de : *sagdıç* "Sağdıç, dost" I, 455; III, 374] (Redh. 972 : صاغدیچ ، صاغدج).
- Fars. ساقدوش *sākdūş*
84. *sağlam* : 1. Hastalığı ve sakatlığı olmayan. 2. Her tarafı doğru ve kusursuz, kırık ve bozuk olmayan, bütün, tam. 3. Doğru, gerçek, sahih. 4. Güvenilebilir, emin. (Red. 972 : صاغلام).
- Fars. سالم *sālēm* : Sağ, sağlam, hasta olmayan
85. *sor-* fiilinden : (Redh. 1028 : صوراق (eski) *sorağ* : Soru; Sorgu, tahkikat, soruşturma; صوری . صورو *suru* : soru, sual, istintak)
- Fars. سوراغ *sorāğ* : iz, işaret, haber sorma
- سراغدانستن *sorāğ dāništen* : Bir şeyin veya birisinin yerini bilmek veya tanımak

سراغ کردن *şorāğ kerden* : } Birisinin veya bir şeyin ye-
سراغ گرفتن *şorāğ giriften* : } rini sormak, soruşturup aramak.

86. *sürme* : 1. Sürmek işi. 2. Sürülecek şey. 3. Göz kenarlarına ve kirpiklere sürülen siyah nesne. 4. Kapı kilidinin içeriden el ile sürülen demiri, kapı sürmesi. (Redh. 1041 : سورمه).

Fars. سرمه *şorme*

87. *sok-* “batırmak, ısırarak veya iğne batırmak” fiilinden.

Fars. سوك *sok* : öğendire (=sapan sürerken öküzleri dürtmek için kullanılan uzun ve ucu iğneli değnek “küçüğüne [bizlengeç] ve daha uzununa [manastıra] ve [arda] derler”), dürtüş, muştalama.

88. *sürt-* : “temas ettirerek sürmek, yürütmek” fiilinden

Fars. سرتمه *şurtme* : kızak

89. *tuğra* : (Halk ağzında *tura*) < T. *tuğrul* “kanatları açık doğan kuşu”. 1. Padişah adı taşıyan ve Osmanlılar’da paralar ve resmî yazılar üzerine basılan nişan. 2. Osmanlı paralarında Süslü yüz, tura. [DLT.’de : *tuğrağ* I, 462] (Redh. 1186 : طغرا).

Fars. طغراء *ṭoğrā* ~ طغرا ~ طغرى : tura, tuğra

طغرا همایون *ṭoğrā-yi hümāyūn* (t. f. b. s.) : padişah tuğrası

طغراکش *ṭoğrā-keş* : Tuğra işareti yapan memur, nişancı vekili.

طغرا نویس *ṭoğrā-nūvīs* (t. f. b. i.) : Beraat, ferman v. b. vesikalara tuğra çeken memur.

Arap. طغراغراء *ṭoğrā-yi ġarrā* (t. a. b. s.) : parlak tuğra.

طغرائى *ṭoğrāī* ~ *ṭoğrāyī* (t. a. s.) : Tuğrakeş, tuğra işareti yapan memur.

90. *topuz* : Ucu tokmaklı sopadan ibâret eski savaş âleti. (Redh. 1183 : طوپوز ، طوپوز ، توپوز).

Fars. طوپوز *ṭopoz* ~ توپوز *topoz*

دبوس *dēbūs*

Arap. دَبُّوس *debbūs*, ç. *deḫābīs*

91. *ķaz* : Perde ayaklılardan, ördekten büyük bir kuş. [DLT.'de : *ķaz*] (Redh. 626 : قاز).

Fars. غاز *gāz*

92. *ķoç* : Koyun aygırı, damızlık erkek koyun. [DLT.'de : *ķoç* I, 321; II, 184~*ķoçnġar* I, 321; II, 101; III, 102, 381, 382] (Redh. 670 : قوچ).

Fars. قوچ *ķūç*~*ġūç* غوچ

93. *ķurbaġa* : Küçük bir hayvan olup, ekseriya tatlı suda ve bataklıklarda yaşar. [DLT.'de : *baka* "kurbaġa I, 73; III, 226; *mūnġūz baka* "kaplumbaġa" III, 226] (Redh. 124 : *baka* باقا ، باقه ، بهه ; kurbaġa, 686 : قوربهه ، قوربهه ، قورباغه).

Fars. غورباغه *ġūrbāġe*

94. *ķatik* : Ekmek ile beraber yenilen şey, ekmeġe katılan yemek, peynir v. s. [DLT.'de : *ķatik* "katkı, herhangi bir nesneye katılan; sirke yoġurt gibi tutmaç yemeġine katılan nesne" I, 387] (Redh. 618 : قاتق ، قاتق).

Fars. قاتق *ķātōk*

قاتق کردن : katık etmek

95. *ķāçak* : 1. Kaçan, izinsiz ayrılan, firarî. 2. kaçırılmış, gümrük veya resim vermemek için gizliden getirilip satılan. (Redh. 575 : قچاق ، قچاق).

Fars. قچاق *ķāçāk*

قچاق شدن : iş veya vazifeden kaçmak

قچاقچی : kaçakçı

قچاقچی کردن : kaçakçılık

قچاقچه : gizlice, kaçakça

96. *ķaşıķ* : Sıvı veya tane hâlinde olan yiyeceġi ağıza götürmeye, bir şey karıştırmaya mahsus oyulmuş âlet. [DLT.'de : *ķaşıķ* I,

383; III, 347~*kaşık* I, 507] (Redh. 616 : فاشق ، فاشق) .

Fars. فاشق *kāşoq*

فاشقك *kāşoqek* : küçük kaşık, oyun kaşığı

97. *kaşık* (<*kay*-'tan) : Su üzerinde kayıp giden küçük tekneli, çeşitleri ve muhtelif büyüklükte cinsleri olup kürekle veya yelkenle hareket eder. [DLT.'de : *kayık* I, 100; III, 175~*kayguk* I, 186] (Redh. 624 : قايق) .

Fars. قايق *kāyeq*.

قايقي *kāyeqci* : kayıkçı

قايقران

98. *kazak* : Kazak adlı bir Türk kavmi. (Redh. 626 : قازاق) .

Fars. قزاق *kezzaq*

99. *kurumsak* : Muhabbet tellâh, kaltaban (eskimiştir). (Redh. 688 : قورومساق) .

Fars. قورمساق : *qoromsaq* : pezevenk

100. *kuskun* : Atın eğerine bağlı olup kuyruğunun altından geçirilen kayış. (Redh. 689 : قوسقون ، قوسقون) .

Fars. قوشقون *koşkūn* : atsağrısı, kuskun

101. *kışla*~*kışlak* : 1. Vaktiyle kışın savaş yapılmadığı için o mevsimde asker ve ordunun çekildiği yer. 2. Koyun gibi evcil hayvanların kışın çekildiği mütedil havalı, kar yağmaz yer ve böyle yerlerdeki otlak, yaylak (yayla) mukabili. [DLT.'de : *kışlag* I, 13, 464; III, 88~*kışlaglanmak* "kışlak edinmek, kışlamak" II, 273] (Redh. 658 : قيشلا ، قيشلا) .

Fars. قيشلاق *keşlāk*

Arap. قيشلا *kaşla*, قيشلا *kaşla*, ق. قيشل *kişal* : baraka, hastahane

قيشلاق *kişlāk*, ق. قيشلاقات *kişlākāt* : kışla, (askeri) baraka.

102. *kaşığı* : Hayvanları kaşıyıp tozlarını gidermeye mahsus saçtan dişli âlet~*kaşamak* : Hayvana kaşığı sürmek, kaşığı ile te-

mizlemek, tımar etmek ~ *kaşağılamak* (Redh. 616 : فاشاغي، قشاغي). (فاشاغو، قشاغي).

Fars. *کشو* *keşov* : kaşağı

کشو کردن *keşov-kerden* : kaşağılamak

103. *kulaç* : İnsanın iki kolunu açtığı vakit birinin ucundan diğerinin ucuna kadar olan mesafe ölçüsü. [DLT.'de : *kolaç* I, 358~*kulaç* I, 358] [Redh. 683 : قولاچ].

Fars, *قلاج* *qolac*

104. *kol* (قول) isminden

Fars. *قولدور* *qoldor* : zorba, başına buyruk, haydut

Arap. *قول* *kol* : (askeri) kol

قول آغاسی *kol āğāsī* : aş. yk. yüzbaşı

105. *kamçı* : Bir değneğin ucuna bağlı ve vurmaya yahut hayvanları korkutup yürütmeye mahsus deri, meşin veya ip vesaireden örme şey, kırbaç. [DLT.'de : *kamçı* I, 417] (Redh. 590 : قامچی).

Fars. *قیمی* *qemči*

106. *kundağ* : 1. Sıkı bağlanmış top şey. 2. Eski tarzda sımsıkı bağlanmış çocuk. 3. Çocuğu bu şekilde bağlamaya mahsus bezler takımı ve bohça gibi bağlanır. 4. Tüfeğin gerisindeki kısmı ki, ağaçtan olur. 5. Tekerleksiz topun ağaçtan olan dayanağı. 6. Kadınların yemeniye sararak sade baş bağlamaları. (Redh. 685 : قونداق).

Fars. *قونداق* *qondāq*

107. *qayış* : Umumiyetle, meşin, kösele vesâir tabaklanmış deriden dar ve uzun parça ki, bağlamak ve sıkmak gibi işlerde kullanılır. (Redh. 624 : قایش، فایش).

Fars. *قیش* *qeyiş*

108. *kaymak* : Pişmiş sütün üstünde biriken yağlı kısmı. (Redh. 625 : قایماق، قیماق).

Fars. قیما *qeymāq*

109. *kıyma* : Kıyılmış et. [DLT.'de : *kıyma* "kıyılmış" III, 173] (Redh. 661 : (قیمه ، قیما).

Fars. قیمه *qeyme* : kıyma, küçük doğranmış kuşbaşı et.

110. *kepek* : 1. Buğday vesair hububatın öğütülmüş kabuklarından ibâret olup, un elendikçe eleğin üstünde kalan kaba şey. 2. Derinin kabuklanıp düşmesinden ileri gelen baş konağı. [DLT.'de : *kepek* I, 390; II, 93, 101] (Redh. 639 : كپك).

Fars. كپك *kepek* ~ كفك *kefek* : küf

كپك زده *kepek-zede* = küflenmiş

111. *kepenek* : Çobanların giydikleri dikişsiz, kolsuz, keçeden üstlük. (Redh. 639 : كپنك ، كپانك).

Fars. كپنك *kepenek* = kepenek

112. *köprü* : Suyun üzerinden öte tarafa geçmek için keresteden veya kemerler üzerine kârgir veya demirden yol. [DLT.'de : *köprüg* I, 478] (Redh. 678 : كوبری ، كبری ، كپرو).

Fars. كبرپی *korpi* : köprü, iskele

Arap. كبری *qabrî*, ç. كباری *qabârî*

113. *göç* : 1. Bir yere gitme. 2. Taşınma, ev değiştirme. 3. Bir yerden çadırları kaldırıp başka bir yere konma. [DLT.'de : *köç* "göç" I, 321; *köç* "saat, an, müddet" I, 321] (Redh. 405 : گوج).

Fars. کوچ *kūç* : göç

كوچانیدن *kūçānīden* : göç ettirmek

كوچ نشین *kūç-neşin* : göçebe

114. *küçük* : 1. Ufak. 2. Ehemmiyetsiz, değersiz. 3. yaşı az, genç. 4. yavru. 5. Çocuk. (Redh. 693 : كوچوك ، كچوك ، كوچك).

Fars. كوچك *kūçek* : küçük, ufak

115. *gösteriş* : Gösterme işi, tavır ve şekil. 2. Dış görünüş, görünüş, şekil ve bütün. 3. Yalandan meydana koyma, yapmacık. 4. Yakışık, parlak, şan. (Redh. 410 : گوستریش ، گوسترش).

Fars. گسترش *gōstereš* : yaymak

گستردهن *gōsterdeh* : yaymak

116. *yatağan* : (Beldeki silâhlıkta yatar gibi durması dolayısıyla) Kesici silâhlardan uzun, enlice bıçak. (Redh. 1246 : يتاغان). (ياتاغان، يتاغان).

Fars. ياتاغان *yātāgān*

ياتاگان *yātākān*

117. *yağı* : Düşman [LLT.'de *yağı*] (Redh. 1235 : يانی، یغی).

Fars. یانی *yāgī* : asi, isyancı, eşkiya

118. *yaka* : 1. Elbise boynu, elbise veya çamaşırın boyun geçecek ve boynu örtecek yeri. 2. Kenar, sahil. [DLT.'de : *yaka* I, 189, 253; III, 24, 307] (Redh. 1236 : ياقه، يقا، يقه).

Fars, يقه ~ يقه *yeḡe*

يقه گردان *yeḡe-gerdān* : açık yaka, dönük yaka

Arap. ياقه *yāqa*, ç. ياقات *yāqāt*

119. *yedek* : 1. Hayvan çekecek ip, yular sapı. 2. Akıntıya karşı sahil- den kayık ve gemi çekmeye mahsus ip. 3. Yularından çekilerek götürülen boş at. 4. Lüzum hâlinde kullanılmak için bir şeyin fazla bulundurulmuş işi. (Redh. 1249 : يدك).

Fars. يدك *yeḡek* : yedek

يدكي *yeḡekī* : istepne, yedek

120. *yarak* : 1. Silah, 2. Levazım, mühimmat. [DLT.'de : *yaraglıg* "zırhlı, cebeli" III, 49] (Redh. 1243 : يراق، يرغ، يرق، يراق).

Fars. يراق = يرغ *yerāg* = *yerāk* : 1. Silâh. 2. Atın eğeri, at takımı. 3. Sırma, dantel işi.

حاضر يراق *ḡāzır yerāk* : Savaşa hazır, silâhlı, hazır.

121. *yarlıg* ~ *yarlık* : Ferman, irâde, buyrultu. [DLT.'de : *yarlıg* "emir, hâkanın mektubu, fermanı, buyruğu" I, 87; III, 42; *yarlıg* "fakir, yoksul, acınan, yarlıganmış" I, 93; III, 42] (Redh. 1244; يارلق، يارليغ، يارليغ، يارليغ).

Fars. يارليغ *yerlīg* : ferman, yarlık

122. *yasavul* : (<*yasa-gul*) Vaktiyle yolların muhafazasına memur alay çavuşu. (Redh. 1245 : ياصاول ، ياصول ، يساول ، ياساول).

Fars. *yēsāvōl* : (eski) devlet ileri gelenlerinin koruyucusu.

123. *yağma* : Zorla mal kapma, çapul. (Redh. 1235 : ياغمه ، يغمه).

Fars. *yēğma* : yağma, çapul.

124. *yavaş* : 1. Ağır, süratli olmayan. 2. Sessiz, az sesle. 3. Hafif, dokunmaz, nazikâne. 4. Ağır ağır, âheste. 5. Yumuşak, halim, mülâyim, sert olmayan. 6. Sessiz, gürültüsüz. [DLT.'de : *yavaş*, "yavaş, yumuşak huylu" III, 10, 11; *yafaş* III, 12] (Redh. 1246 : يواش ، يواش).

Fars. *yevāş* : yavaş, ağır ol!

125. *yayla*~*yaylak* (eski Türkçede *yaz* demek olan *yay*'dan). 1. Yazın, çıkılıp oturulan yüksek ve serin yer, dağların üstündeki yazlık ikâmetgâh. 2. Yazlık otlak, yazın sürülerin yayıldıkları otluk dağ üstleri [DLT.'de : *yay* "ilkbahar, yaz" I, 13, 82, 96, 170, 463; II, 97; III, 160, 161, 188~*yaylag* "yayla, yaylak, yazlanan yer" I, 13, 214; II, 355; III, 47; 265] (Redh. 1248 : يايلا ، يايلا ، يايلا).

Fars. *yeylāk* : yaylak

yeylāki : yaylalı, yaylaya âit.

açar 1

ağa 3

ağız 4

alaçık 6

arkalık 2

aş 5

baba 21

bacanak 23

bacı 24

bağa 25

basma 27

başlık 26

batak 22

baykuş 28

bayrak 36

bey~beg 37

bıldırcın 35

boğaz 31

bohça 32

boş (tabak karşılığı) 30

boza 34

bulgur~burgul 33

burgu 29

- çadır 57
 çakmak 63
 çakşır 58
 çapar~çapan 51
 çapavul 62
 çarık 54
 çatma 56
 çavdar 60
 çavuş 61
 çek- 64
 çekiç 65
 çeri 53
 çift 66
 çiftçi 68
 çiftlik 67
 çilingir 69
 çoban 70
 çolak 71
 çomak 72
 çul 55

 dadaş 76
 damga 46
 dilmaç 78
 dolma 79
 don 47
 dut 49
 döşek 43
 düğme 45

 el, bk. il 17
 elçi~ilçi 19
 elek 15

 göç 113
 gösteriş 115

 hakan 73
 han 74
 hanım 75

 il~el 17
 ilhan 20

 kaçak 95
 kamçı 105
 karavul~karakol 38
 kaşığı 102
 kaşık 96
 katık 94
 kayık 97
 kayış 107
 kaymak 108
 kaz 91
 kazak 93
 kepek 110
 kepenek 111
 kışla~kışlak 101
 kıyma 109
 koç 92
 kol 104
 köprü 112
 kulak 103
 kundak 106
 kurbağa 93
 kurumsak 99
 kuskun 100
 küçük 114

 o<ol 16
 ocak 9
 ordu 11
 otağ~otak 13
 oturak 7
 ör- 12
 ördek 10

 saçma 80
 sağdıç 83
 sağlam 84
 sağrı 82

sarık 81	Türkmen 42
siğil 51	tütün 50
sok- 87	uc 17
sor- 85	uğur 14
sürme 86	ütü 8
siirt- 88	yağı 117
tabak (karşılığı : boş) 30	yağma 123
tek 44	yaka 118
tepe 39	arak 120
tokmak 41	yarlıg~yarlık 121
top 48	yasavul 122
topuz 90	yatağan 116
tuğra 89	yavaş 124
turaç 40	yayla~yaylak 125
turna 77	yedek 119